

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Kereskedelemügyi vármegyei reformjavaslatok az 1830-as években

Szerző:

Heil Kristóf Mihály

Budapest, 2018. január 17.

I. Az országos bizottsági munkálatok

Az 1790/91. évi országgyűlést lezáró kompromisszumos törvényeket 1791. márciusában szentesítette az uralkodó. A vallásszabadság kiterjesztése¹ és néhány büntetőjogi reformot² leszámítva csupán a közjogi biztosítékok megerősítésére került sor: kimondták, hogy Magyarország szabad, független, „*tulajdon törvényei és szokásai szerint [...] kormányozandó ország*” (1791. évi X. tc.).³ Törvénybe foglalták, hogy az országgyűlés legalább három évenként összehívandó,⁴ és kimondták a jobbágyok szabad költözésének jogát.⁵ Eltörölték a nem nemesek fellebbezési jogát halálos vagy más súlyos ítélet ellenében, illetve a kínvallatás alkalmazását.⁶

Az országgyűlés intézményes működését lehetővé tévő törvények elfogadásával a legszükségesebbekre szorítkozott a diéta. A függőben maradt kérdések tisztázására kilenc országos bizottságot (*Regnicolaris Deputatio*) hoztak létre, amelyek feladata törvényjavaslatok előkészítése volt a következő országgyűlés számára (LXVII. tc.).⁷ A törvény az alábbi ügyekben határozta meg a deputációk hatáskörét: *belpolitika; adóügy és a hadsereg ellátása; jobbágyok helyzete; gazdaság; bányák és a pénz kérdése; a polgári - és a büntetőtörvénykezés; oktatás, egyházügy; illetve a kilencedik bizottság kapta feladatául azokat a panaszokat és kívánságokat, amelyek a fennemlített szakbizottságok hatáskörébe nem tartoztak.*⁸

A meghozott rendelkezések bár a gyakorlatba csak részlegesen valósultak meg, de hivatkozási alapul szolgáltak a rendek számára egészen 1848-ig.⁹

¹Az [www.1000ev.hu](https://1000ev.hu) a Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) internetes változata (továbbiakban: Magyar Törvénytár) <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=490>; <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4900> Utolsó letöltés ideje: 2018. január. 18.

² Magyar Törvénytár, 1790/91. évi XL. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4914> Utolsó letöltés ideje: 2018. január 18.

³ Magyar Törvénytár, 1790/91. évi X. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4884> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5.

⁴ Magyar Törvénytár, 1790/97. évi XIII. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4887> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5.

⁵ Magyar Törvénytár, 1791. évi XXXIII. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4909> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5. Ld.: Homoki-Nagy Mária: A szabad költözési jog biztosítása Magyarországon. 6.

⁶ Magyar Törvénytár, 1790/91. évi XLII. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4916> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5.

⁷ <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4941> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5.

⁸ Magyar Törvénytár, 1790/91. évi LXVII. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4941> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5. Ld.: Bérenger, Jean, Kecskeméti Károly: Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608-1918. Napvilág Kiadó, Budapest 2008. 191-194.

⁹ Pajkossy Gábor: A reformkor. Magyarország története. Szerk. Gergely András, Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 132-133.

A társadalmi átalakulás elmaradása abból is fakadt, hogy a diéta felvilágosult többsége nem tudta vagy nem merte felvállalni a haladó eszméket. Mindenesetre a rendek a reformokhoz vezető rögzös út első lépéseit megtették a bizottságok felállításával, amelyek széleskörű publicitást adtak a társadalmi-politikai vita megindításához.

A bizottságok munkájának köszönhetően készültek el az országos rendszeres bizottsági munkálatok (*Operata Systematica*)¹⁰, azaz az operátumok.

II. A országos bizottsági munkálatok és megyei felülvizsgálatuk

A 1825/27. évi diétán kettő, az általános megállapodáson túlmutató megegyezés emelendő ki. Az egyik a Széchenyi István elhíresült kezdeményezése folytán életre hívott Magyar Tudós Társaság - későbbi Akadémia - alapítására irányult.¹¹ A másik rendelkezés az operátumok napirendre tűzéséről döntött (1827. évi VIII.tc).¹²

A munkálatok megvitatása meghaladta a diéta kapacitását, így egy újabb bizottságot állítottak fel a javaslatokat korszerűsítése céljából. Fontos megjegyezni, hogy az átdolgozott javaslatok - az 1791-es kikötéshez hasonlóan - nem érinthették a fennálló kormányzati rendszert.

A vármegyék már 1830. tavaszán indítványozták az operátumok vitára bocsátását. A megyei vita lefolytatása az országgyűlési követutasítási jog gyakorlásához is elengedhetetlen volt. A kormány engedve a közhangulatnak az 1830. évi rövid országgyűlés alatt kinyomtatta és József nádor az év végén megküldte a munkálatokat a vármegyéknek és a városoknak.¹³

¹⁰ A későbbi országgyűlések ezen a néven hivatkoznak rá.

¹¹ Magyar Törvénytár, 1827. évi XI.tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5090> Utolsó letöltés ideje: 2017.december 5.

¹² Magyar Törvénytár, 1827. évi VIII.tc <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5087> Utolsó letöltés ideje: 2017.december 5.

¹³ A kormány beleegyezését elősegítette József nádor és Reviczky Ádám kancellár rivalizálása is. A kormányzat álláspontjáról bővebben: Völgyesi Orsolya: Politikai-közületi gondolkodás Békés megyében a reformkor elején. A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830-1832. Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2002. 11-27.

III. A kereskedelemügyi országos munkálat vármegyei felülvizsgálata

Az alábbiakban az országos bizottságok törvényjavaslataira tett megyei vélemények vizsgálatának középpontjába három vármegyét állítottam, ezek a reformpárti Nógrád, a konzervatív Esztergom és a változó többséggel, „ingoványosnak” is nevezett Győr vármegyék.¹⁴

A nemesi közvélemény az úrbéri munkálat mellett a kereskedelmi reformoktól várta a feudalizmus válságának enyhítését. A bajok okát az ország függő helyzetében látták, amit a bécsi udvar ipar- és vámpolitikájának tulajdonított a közvélemény. Az országos kereskedelmi- és harmincadügyi albizottság közgazdasági (*commercialis*) javaslatok középpontjába a vámkérdést állították és sürgették az országgyűlésen elsőkénti napirendre tűzését. Az országos bizottsági munka alapjait a Skerlecz Miklós 1791-es javaslatai adták. A bizottság - jellemzően a gazdasági problémák sokrétűségére - visszatért egyes úrbéri vonatkozású kérdésekre is.¹⁵

Az ország gazdasági talpra állításához az alábbi csomópontok köré szervezték a reformprogramot: az ipar, a közlekedés fejlesztése, a céhek korlátozása, termékkivitel szabadabbá tétele és a vámrendszer kölcsönössé tétele az örökös tartományok és Magyarország között.¹⁶

Az albizottság új javaslatot tett közös, birtoklású nemesi föld és a jobbágy és nemesi földek elkülönítésére is. Az alföldi tanyarendszer helyet faluközpontok kialakítását javasolta, mivel az alföldi puszták mindig kívül maradtak az úrbéres állományon.¹⁷ Az országos albizottság központi kérdése azonban a nemesi árutermelés biztosítása volt, és ennek érdekében a termékértékesítés minél tökéletesebb megszervezése és ezek előfeltételeinek megszervezése volt.¹⁸ E kérdések elsősorban technikai jellegűek voltak. Az infrastruktúrafejlesztésére helyezték a hangsúlyt, úgymint: útépités, folyószabályozás, vasútépités, csatornaépítés és ezek finanszírozására részvénytársaságok alapításának lehetőségét kívánták megalapozni.¹⁹ Jellemzi a viszonyokat, hogy tisztán technikai

¹⁴ Esztergom, Győr és Nógrád vármegyék észrevételeit a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (továbbiakban: MNL OL) Kancellária irattárának [Acta diaetalia II. (1790-1848)] anyagában és a József nádor titkos irattárának [Archivum palatinalis secretum archiducis Josephi (1795-1847)] dokumentumaiból dolgoztam fel. Esztergom, Győr és Nógrád vármegyék észrevételeinek lelőhelyeiről lásd még: Az 1790/91:67. tc. és az 1825/27:8. 9. és 15. tc alapján létrejött rendszeres regnikoláris bizottságok kiadványainak bibliográfiája összeállította: Bibó István, Budapest, 1977.;

¹⁵ Ezek a javaslatok tekinthetők a magyar kereskedelmi jog kodifikációs folyamatának első lépéseinek.

¹⁶ Horváth Attila: Az első magyar kereskedelmi társaságról szóló törvény. Jogtörténeti Szemle 2004. 4. sz. 7-15.

¹⁷ Vörös Károly: Az úrbéri és közgazdasági bizottság munkálatai. Magyarország története: tíz kötetben. 5/1, Főszerk. Mérei Gyula, Szerk. Vörös Károly Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 645-650.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

jellegű kérdések is társadalmi színezetet kaptak, miszerint az elkészült utakat, hidakat, közlekedési eszközöket stb. kik és milyen feltételek mellett vehették volna igénybe? A nemes is kötelezhető-e a fizetésre, mint az úthasználat, vagy akár a belsővámok fenntartásának esetében?

Az árutermelés kérdése egyenes úton vezetett a nemesség tőkehiányának és hitelképtelenségének problematikájához, ami az ősiség okozta korlátokból fakadt.²⁰ Kevesen jutottak el odáig, mint Radvánszky Antal, aki a hitelképtelenség leküzdése érdekében a legradikálisabb megoldásként az ősiség teljes eltörlését, a nemesi föld korlátlan adásvételének lehetővé tételét, és további biztosítása érdekében a nemesi föld összeírását követelte. (Ezek a kérdések más megközelítésben a jogi albizottság előtt is felvetődtek.) Végül az albizottság egy a hitelezők biztonságát szolgáló törvényjavaslatot öntött formába. Az országos bizottság előtt az ipar - nem meglepő módon - nem került előtérbe, a nemesi földeken történő árutermelés és ezt követő termékértékesítéssel szemben.²¹

Az albizottság által készített anyag hangsúlyozta, hogy a fennálló vámrendszer rendkívül hátrányos Magyarországra nézve.²²

Az albizottság javaslatai az összbizottsági tárgyaláson közel teljes egészében elutasításra kerültek.

A vármegyék sérelmeit Boczkó Dániel öt pontban foglalta²³ foglalta össze: *„Elsőként a többi vármegye által is sérelmezett prohibitivum systemá-t említette, melynek alkalmazása miatt a hazai termékek kivitelét és a külföldi áruk egy részének behozatalát a birodalmi kormány vagy tilalmazta, vagy a magas vámok által ezek forgalmát megakadályozta. A hazai termények kivitelét a Magyarország és*

²⁰ Bár a modern tőkés hitelintézetek csak az 1840-es években jelentek meg Magyarországon, a hitelezés azonban nem volt teljesen ismeretlen azt megelőzően sem. A kölcsönszerződések a 18. század végéig főként birtokszerzés vagy birtok egyben tartás érdekében vették igénybe. Az üzemi hitel csekélyebb szerepet játszott. Pénzintézetek híján a magánkölcson útján bonyolították a pénzkihelyezést. Fedezetként a kölcsönnevő személyes hitele, társadalmi presztízse, kapcsolatai, és birtokai mérete szolgált. A „nemesi baráti kölcsön” általában hosszúlejáratú és egy összegben visszafizetendő volt, 5-6% kamattal. Formálisan a hitelezés körébe tartozott a birtokok elzálogosítása is. Az adós a kölcsönösszeg kamatainak fejében zálogként átengedte a kijelölt birtoktestet a hitelezőnek, aki azt a visszafizetésig birtokolta. A hitelező birtokost egyes korlátozásokkal a tulajdonjogi dologi jogosultságok teljes egésze megillette. A zálogba adás gyakran burkolt adásvételi szerződések voltak. A 19. század első évtizedeire a kereskedelmi szükségleteket növekedésével a nagykereskedők nyújtottak banki és hitelműveleteket. Az 1827-es összeírás szerint csaknem az összes pesti nagykereskedő foglalkozott banki- és váltóügyletekkel. 1840-ben kezdte meg a működését a Pesti Hazai Első Takarékpénztár, majd 1848-ig összesen harminchárom takarékpénztár nyílt az országban. 1842-ben megalakult a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, amely a kereskedelem és a tőkés ipar hitel igényei hivatott kielégíteni. (Mint egyetlen bank az országban, 1848-ban az önálló magyar bankjegyet, a „Kossuth-bankót” is itt bocsátották ki.) Főnagytól: A bomló feudalizmus gazdasága. Magyarország története. Szerk. Gergely András, Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 34-36.

²¹ Vörös Károly: Az úrbéri és közigazgatási bizottság munkálatai. Magyarország története: tíz kötetben. 645-650.

²² Uo.

²³ Boczkó Dániel Békés megyei táblabíró és választmányi tag. 1832. január 9-én készítette el észrevételeit. Völgyesi 2002. 91.

az örökös tartományok határán kivetett magas vámok, továbbá a birodalom határán fizetendő vámok egyaránt nehezítették. A magyar kereskedés passzívumának második okát [...] a szállítás költséges voltában, az utak rossz minőségében, a folyók szabályozatlanságában, a csatornák hiányában látta. Harmadik tényezőként a hitelviszonyok rendezetlenségét, a váltótörvényszékek hiányát sorolta fel. A negyedik okot [...] abban látta, hogy a hazai gyárak, azaz a manufaktúrák hiánya, az ipar fejletlensége miatt számtalan terméket külföldről kényszerül az ország beszerezni. Végül kifogásolta a kormány által az egyes kereskedőknek adományozott privilégiumokat, monopóliumokat.”²⁴ Tehát összefoglalóan a hazai gazdaság javítása az alábbi öt pillér köré kellene alapozni a vármegyék szerint: vámpolitika reformja, szállítási lehetőségek modernizálása, hitelviszonyok javítása, iparteremtés és monopóliumok felülvizsgálata.

A megyék többsége a vámpolitikában a kölcsönösség híve volt. Azonban a fejlett iparral nem rendelkező megyék között előfordult, hogy a kivitel és behozatal szabadságát kívánták a magyar mezőgazdasági termékek külföldi versenyképességének növelése érdekében.²⁵ Nógrád véleménye szerint mind az örökös tartományok irányába, mint a külföld felé alacsony vámokat kellett volna meghatároznia a rendeknek.²⁶ Esztergom viszont úgy vélte, amíg a hazai kereskedelem fel nem lendül minden ki- és beviteli, valamint átmenő vámot törölni kellene és „mindennemű kereskedésbeli szövetkezések a természeti kifejlődésre hagyathatnának”.²⁷

Nógrád a többi törvényhatósághoz hasonlóan központi jelentőséget tanúsított a vámok és harmincadok kérdésének. A nemzeti önrendelkezést és gazdasági önállóságot, mint két összetartozót állították egymás mellé, s egymás feltételeivé. Nógrád merőben más taktikát dolgozott ki, mint a legtöbb küldöttgyűlés, azzal egyetértett, hogy a diétán sürgetni kell a kereskedés ügyének tárgyalását, de - más vármegyékkel szemben - a közgazdasági operátumokon belül nem a vámok kérdésével akartak kezdeni.²⁸ Tartottak a kormányzattal való összeütközéstől és attól, hogy végül semmi eredménnyel nem járnak. Ennek megfelelően Nógrád végzésében hátra sorolódtak a harmincad és vámok kérdéskörei.

²⁴ Völgyesi 2002. 91

²⁵ Barta István: A fiatal Kossuth. Akadémia Kiadó. Budapest, 1966. 155.

²⁶ MNL OL Acta diaetalia II. (1790-1848). A 96 f. 10 cs. Nógrád kereskedelmi munkálata.

²⁷ MNL OL Acta diaetalia II. (1790-1848). A 96 f. 10 cs. Esztergom kereskedelmi munkálata, ld. Völgyesi 2002. 96.

²⁸ Uo. 33.

Sréter János²⁹ is a munkálat kulcsfogalmának a „kereskedési aránylatot” tartja, azaz azt az arányosságot, miszerint az országban „minél nagyobb [...] az ipar fogyatkozása, s a kereskedés” megszorítása, annál nagyobbak a vámok elleni panaszok. Így a megye fő kívánatává a vámok országgyűlésen leendő szabályozását tette.”³⁰ Itt is a *reservata-communicata* kérdése került előtérbe, tehát a megyék a felségjogok gyakorlására kívántak jogosítványokat. A különböző választmányok négy eltérő megoldást vártak a diétától a vámok igazságtalanságának orvoslására. Pest vármegye „a szabad-kereskedelemnek a lehetséges határig történő bevezetése mellett foglalt állást. A megyék egy része azonban különbséget tett a birodalom két fele, valamint a többi állammal való kereskedelem között. Voltak olyan megyék,[...] amelyek az örökös tartományok és Magyarország között el kívánták törölni a harmincadvámokat, más országok vonatkozásában azonban fenn kívánták tartani a mérsékelt vámokat.”³¹ Ezek a megyék közé tartozott Nógrád is, viszont azt is javasolta, hogy a birodalom két fele között a viszonyosság (*reciprocitas*) alapján szabályozzák a kereskedés feltételeit, így a vámok mértékét is.³² Győr javasolta, hogy a tőlük Ausztriába vitt termékek felemelt vámjához hasonlóan és azzal azonos mértékben kéne vámot szabni az onnan Magyarországra érkező árukra is.³³ Figyelemre méltó Győr további javaslata miszerint a viszonyosság kiharcolásáig Magyarország represszáliával éljen, és az küldő tartományokból az országon keresztül szállított árura is vessenek ki büntető vámot.³⁴ Győr tiltani rendelte a vámszedésekkel kapcsolatos visszaéléseket és a vámhelyeken kívüli vámostatást.³⁵ Ezzel is enyhítve a kereskedelmet hátráltató visszaéléseket. Esztergom a nemzet érdeke mellett érvelt, amikor a vámok eltörlését javasolta.³⁶

A vámkérdés a szabad kereskedelem alapjainak megteremtése mellett túlmutatott a gazdasági szférán. Magyarország és az örökös tartományok közötti megvalósítandó viszonyosság egyfajta nemzeti szuverenitást is szimbolizált. Egyes hozzászólások felhívták a figyelmet konkrét gazdasági

²⁹ Sréter János Nógrád megyei nemes, a vármegye jegyzője, visszaemlékezése jelentős forrása a vármegye közgyűlési tanácskozásainak.

³⁰ Sréter János: Visszaemlékezések. Magyar Királyi Egyetem, Buda, 1842. 76.

³¹ Völgyesi 2002. 96.

³² MNL OL Acta diaetalia II. (1790-1848). A 96 f. 10 cs. Nógrád kereskedelmi munkálata.

³³ „Vajon nem lenne-e igazságos és hasznos, a többi ausztriai örökös tartományokban készült kézművesektől, midőn ezek Magyarországra behozatnak, viszont hasonló vámot szedni a közfundus és azon törvényhatóságok számára, amelyeknek kebelében azok megemésztetnek?” MNL OL Archivum palatine secretum archiducis Josephi (1795-1847). N 22 f. 16. cs. Győr kereskedelmi munkálata; Ld. Barta 1966. 154.

³⁴ „Addig, míg [...] kijelentett igazságos kívánság végbe nem hajtatik, Magyarország is az ausztriai örökös tartományok iránt represszáliákkal éljen, és nem csak a Magyarországon megemésztendő portékákról, de még a külső tartományokban Magyarországon keresztül hordandókról is hasonló vámot szedjen.” MNL OL Archivum palatine secretum archiducis Josephi (1795-1847). N 22 f. 16. cs. Győr kereskedelmi munkálata.

³⁵ „Országos törvény által tiltassanak meg a vámszedés alkalmával gyakran történni szokott sanyargatások és fürkézések, kiváltképpen azok, melyek a vámhelyeken kívül az utakon tettek.” MNL OL Archivum palatine secretum archiducis Josephi (1795-1847). N 22 f. 16. cs. Győr kereskedelmi munkálata.

³⁶ MNL OL Acta diaetalia II. (1790-1848). A 96 f. 10 cs. Esztergom kereskedelmi munkálata.

problémákra, úgymint a magyar árukra 1829-ben kivetett állandó ún. rendi kárpótlási illetékre (*ständischer Entschädigungsaufschlag*), amely szerint az örökös tartományokban eltörölték a különböző városi és tartományi adókat. Erre reagálva Győr szerint újabb „fizetések bevezettetése” lett volna helyénvaló.³⁷

A vámokon túl számos javaslatot fogalmazott meg a küldöttgyűlés a kereskedelem fellendítésének elősegítése érdekében.³⁸ Nógrád végzésébe foglalta, hogy hat év adómentességet kellene adni azoknak a letelepedett kézműveseknek és mestereknek, akik új, addig nem gyakorolt hasznos mesterséget hoztak be.³⁹

A bizottságok a közlekedést, a szállítás ügyét a kereskedelem lényeges előfeltételének tekintették, amely elengedhetetlen a hatékony mezőgazdaság és ipar kialakításához. A kortársak felismerték, hogy a hatékony útépítés feltétele, hogy abban a nemesség is szerepet vállaljon. A jobbágyság ereje nem volt elégséges ehhez a nagy munkához, illetve tudatában voltak, hogy a közmunka nem hatékony.⁴⁰

Az 1828 és 1830 között tanácskozó országos bizottság eredményeiben megfigyelhető, hogy a főútvonalak kialakításakor nem számolt vasútvonalakkal.⁴¹

A kereskedelem egyik fő problémája a fentebb már említett utak hiánya, a nógrádi válaszmű három útvonal kiépítését javasolta, elsőnek a Pestet Fiumével,⁴² a tengerparttal összekötő, majd a Budát Galíciával és Pestet a bányavárosokkal összekötő kereskedelmi utak tervét.⁴³ Nem tartotta a megye reálisnak az országos bizottság azon javaslatát, miszerint a kereskedő utak a kincstárból, azaz a kincstári kamatokból épüljenek ki, és az „adóznép” ingyen vegye használatba azokat. Nógrád álláspontja az volt, hogy bár a kereskedelmi úthálózat kiépítése elkerülhetetlen, azt a kincstár teljes bevételeiből ne lehessen finanszírozni. Emellett igazságosnak vélte, hogy „*kik a kérdéses utak javaival élni fognak, annak terheit is viseljék.*”⁴⁴ Az utak elkészítésének finanszírozása körül izgalmas

³⁷ MNL OL Archivum palatine secretum archiducis Josephi (1795-1847). N 22 f. 16. cs. Győr kereskedelmi munkálata; Ld. Völgyesi 2002. 97.

³⁸ A teljesség igénye nélkül említek néhány javaslatot.

³⁹ MNL OL Acta diaetalia II. (1790-1848). A 96 f. 10 cs. Nógrád kereskedelmi munkálata.

⁴⁰ Wesselényi Miklós: Balítéletekről. Bukarest, 1833. 228.

⁴¹ Kapitány Adrienn: Közlekedéssel javaslatok az 1828-1830. évi országos bizottság kereskedelmi munkálataiban Történelmi Szemle 58. évf. (2016) 4 sz.

⁴² Az országos albizottság ülésén Wenckheim József báró egy vasútvonalat javasolt Pest-Szonok-Fiume útvonalon. Ld. Vörös Károly: Az úrbéri és közgazdasági bizottság munkálatai. 1980. 648.

⁴³ MNL OL Acta diaetalia II. (1790-1848). A 96 f. 10 cs. Nógrád kereskedelmi munkálata.

⁴⁴ Sréter 1842. 89.

vitafolyamat alakult ki, hiszen előbb került terítékre, - mint írja Sréter -, hogy „*miképp részesüljön a nemesi rend az útkészítés terheiből*” és logikával ellentétesen csak ezt követte a kérdés, hogy az egész ország vagy az egyes utazók által legyenek-e az útkészítés költségei viselendők? Nógrád végül a megosztás mellett döntött. Eszerint az útkészítés során „*megkívánt kézi és fuvarbeli munkák terheit az adózók, a többi bármi néven nevezendő költségeket ellenben a nemesi rendek [...] törvényhatóságra megállapítható arány szerint viselni tartozzanak.*”⁴⁵

Továbbá a szárazföldi útvonalak mellett a vízi közlekedést is fejlesztésre szükségesnek találták. Nógrád és Győr is javaslatokat fogalmazott meg a folyóbeli hajózás, a csatornák- és gátak kiépítése, a révbér eltörlésére, és az uszályok vontatására szolgáló utak rendezésére.⁴⁶ Győr javasolta a Duna és a Balaton összekötését a Sió folyó csatornává alakításával, amivel a megkönnyítették volna Somogy, Veszprém és Zala megyék kereskedését, illetve az építkezésekhez elengedhetetlen fa szállítását is.⁴⁷

Nógrád kezdeményezte, hogy az újabb innovációkat létrehozók „*közjutalommal díszesítenek meg.*”⁴⁸ Tehát ösztönzően akart hatni a fejlesztésre.

A kereskedelem serkentése végett támogatták a kereskedő társaságok (kereskedő közöskülések) létrejöttét.⁴⁹

A nógrádi szakaszküldöttség a papírpénz forgalmának eltörlését, váltótörvényszékek felállítását, valamint egy Nemzeti Bank felállítását javasolta. (A Nemzeti Bank felállítása az ország gazdasági viszonyainak fejlesztése mellett szintén szuverenitást kifejező elemként is értelmezhető.) A közgyűlés nem támogatta a papírpénz bevonását, csupán az árfolyamát kívánta rögzíteni, illetve az azonnali aranyra és ezüstre való átváltás lehetőségét megteremteni.⁵⁰

⁴⁵ Sréter annyi további engedményt említ, hogy a nemesi rend kötelezettségét egyszeri éves fizetés gyanánt is rendezheti, míg az „adófizető nép meghatározott évekig fizetendő útvámmal rója le, melynek elteltével az utak minden további vámtól felmentve és az egész ország által szabadon használhatóak lennének.” Sréter 1842. 81.

⁴⁶ MNL OL Acta diaetalia II. (1790-1848). A 96 f. 10 cs. Nógrád kereskedelmi munkálata; MNL OL Archivum palatinae secretum archiducis Josephi (1795-1847). N 22 f. 16. cs. Győr kereskedelmi munkálata.

⁴⁷ MNL OL Archivum palatinae secretum archiducis Josephi (1795-1847). N 22 f. 16. cs. Győr kereskedelmi munkálata.

⁴⁸ MNL OL Acta diaetalia II. (1790-1848). A 96 f. 10 cs. Nógrád kereskedelmi munkálata.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Uo.

Szabályozni kívánták az Orosz Birodalomból érkező nyers bőrök importjának és a magyar borok exportjának vámkötelezettségeit.⁵¹

A céhkérdés jelentősége vitathatatlan volt.⁵² A megyék többsége részletesen foglalkozott a különböző királyi monopóliumok és a céhek eltörlésével, mint a gazdasági fejlődés visszatartóival. Nógrád javasolta a céhek és a céhes kiváltságok, monopóliumok eltörlését szabad utat engedve az ipar nagyarányú fejlődésének.⁵³ Esztergom is a céhek eltörlése mellett foglalt állást.⁵⁴ Amennyiben nem sikerülne ezt elérni, Győr szorgalmazta a céhrendszer törvény általi szabályozását.⁵⁵

Ugyancsak Győr kezdeményezte az újonnan alapított gyárak számára tizenöt éves adómentesség biztosítását, azzal is ösztönözve a befektetői hajlandóságot, illetve az új találmányok előállítói szintén tizenöt éves privilégiumot kapjanak a termékük kizárólagos előállítására.⁵⁶ Nógrád hat évet javasolt az „új találmányok vagy hasznos mesterségek meghonosítóinak”.⁵⁷

A javaslat külön cikkben foglalkozott (Körös-Maros-Tisza által határolt terület) betelepítéseiről (*objecta oeconomiae publicae*). Bár az országos bizottság – a földesúri magántulajdon védelmében – nem kívánt kötelező erejű törvényt hozni a kérdésben, ennek ellenére a megyék szép számmal szóltak hozzá. Győr küldöttsége az újonnan telepített helységeknek tíz év adómentességet ajánlott. Tervezete szerint a gazdák telkeit házuk körül alakítanák ki.⁵⁸ Nógrád szintén helyeselte a birtok (belső telek és a külső illetmények) egy tagban tartását és ugyancsak célszerűnek tartották a közbirtokok egy tagban való kiszakítását.⁵⁹

Összességében megállapítható, tehát, hogy a vámkérdés és a külkereskedelem állott a megyék gazdasági nézeteinek középpontjában, s az egyébként sokrétű, gyakran ellentétes megyei vélemények e kérdéskörben teljes egységet mutattak leghaladóbb megyéktől egészen a „legreakciósabb

⁵¹ Uo.

⁵² „A kezdeti viták után a haladást remélők „felhozták végre a céhbeli szorongások megszűntével sebesen virágzó állapotra lépett országok példáit, melyek szerint a mesterségek előmenetele azon időponttól kezdve látattak haladni, mikortól a természetelleni korlátok alól felmentették” őket. Sréter 1842. 80.

⁵³ MNL OL Acta diaetalia II. (1790-1848). A 96 f. 10 cs. Nógrád kereskedelmi munkálata.

⁵⁴ MNL OL Acta diaetalia II. (1790-1848). A 96 f. 10 cs. Esztergom kereskedelmi munkálata.

⁵⁵ MNL OL Archivum palatinae secretum archiducis Josephi (1795-1847). N 22 f. 16. cs. Győr kereskedelmi munkálata; Ld. Völgyesi 2002. 99.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ MNL OL Acta diaetalia II. (1790-1848). A 96 f. 10 cs. Nógrád kereskedelmi munkálata; Ld. Völgyesi 2002. 99.

⁵⁸ MNL OL Archivum palatinae secretum archiducis Josephi (1795-1847). N 22 f. 16. cs. Győr kereskedelmi munkálata.

⁵⁹ MNL OL Acta diaetalia II. (1790-1848). A 96 f. 10 cs. Nógrád kereskedelmi munkálata; Ld. Völgyesi 2002. 100.

Esztergomig.”⁶⁰ S bár a kereskedelmi javaslatokra nem kerültek az 1832-1836-os diéta napirendjére, a tárgy jelentőségét jelzi, hogy három törvényt így is meghoztak és kihirdettek a bizottságok javaslatai alapján. Ezek voltak: a közlekedési célú vállalkozásokat és a kisajátítást szabályozó 1836. évi XXV. tc.,⁶¹ a Lánchídról szóló 1836. évi XXVI. tc.,⁶² és a vízi munkálatokról szóló 1836. évi XXXVI. tc.⁶³

⁶⁰ Barta 1966. 156.

⁶¹ Magyar Törvénytár, 1836. évi XXV. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5170> Utolsó letöltés ideje: 2018. január 16.

⁶² Magyar Törvénytár, 1836. évi XXVI. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5171> Utolsó letöltés ideje: 2018. január 16.

⁶³ Magyar Törvénytár, 1836. évi XXXVI. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5181> Utolsó letöltés ideje: 2018. január 16.

Irodalomjegyzék

Források

Nyomtatásban megjelent forrás

- Sréter János: Visszaemlékezések. Magyar Királyi Egyetem, Buda, 1842.

Levéltári források

- Az 1790/91:67,tc. és az 1825/27:8., 9. és 15. tc. alapján létrejött rendszeres regnikoláris bizottságok kiadványainak bibliográfiája összeállította: Bibó István, Budapest, 1977.

A Magyar Királyi Kancellária Levéltárából

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Acta diætalia II. (1790-1848) A 96 f. 10 cs.
- Tekintetes nemes Esztergom vármegye által a kereskedési tárgyában rendelt bizottságnak észrevételei és végzései.
- Tekintetes nemes Nógrád vármegye által a kereskedési tárgyában rendelt bizottságnak észrevételei és végzései.

József nádor titkos levéltárából

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Archivum palatinale secretum archiducis Josephi (1795-1847). N 22 f. 16.cs.
- Tekintetes nemes Győr vármegye által a kereskedési tárgyában rendelt bizottságnak észrevételei és végzései.

Internetes források

- Az www.1000ev.hu a Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) internetes változata
- Magyar Törvénytár, <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=490>; <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4900> Utolsó letöltések ideje: 2018. január. 18.
- Magyar Törvénytár, 1790/91. évi LXVII. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4941> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5.
- Magyar Törvénytár, 1790/91. évi X. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4884> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5.
- Magyar Törvénytár, 1790/91. évi XL. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4914> Utolsó letöltés ideje: 2018. január 18.
- Magyar Törvénytár, 1790/91. évi XLII. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4916> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5.
- Magyar Törvénytár, 1790/97. évi XIII. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4887> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5.
- Magyar Törvénytár, 1791. évi XXXIII. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4909> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5.
- Magyar Törvénytár, 1827. évi VIII. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5087> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5.
- Magyar Törvénytár, 1827. évi XI. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5090> Utolsó letöltés ideje: 2017. december 5.
- Magyar Törvénytár, 1836. évi XXV. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5170> Utolsó letöltés ideje: 2018. január 16.
- Magyar Törvénytár, 1836. évi XXVI. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5171> Utolsó letöltés ideje: 2018. január 16.
- Magyar Törvénytár, 1836. évi XXXVI. tc. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5181> Utolsó letöltés ideje: 2018. január 16.

Felhasznált szakirodalom

- BARTA ISTVÁN: *A fiatal Kossuth*. Akadémia Kiadó. Budapest, 1966.
- BÉRENGER, JEAN, KECSKEMÉTI KÁROLY: *Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608-1918*. Napvilág Kiadó, Budapest 2008.
- BOCZKÓ DÁNIEL Békés megyei táblabíró és választmányi tag. 1832. január 9-én készítette el észrevételeit. Völgyesi 2002.
- FÓNAGY ZOLTÁN: *A bomló feudalizmus gazdasága. Magyarország története*. Szerk. Gergely András, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- HOMOKI-NAGY MÁRIA: *A szabad költözési jog biztosítása Magyarországon*.
- Horváth Attila: *Az első magyar kereskedelmi társaságról szóló törvény*. Jogtörténeti Szemle 2004. 4. sz.
- PAJKOSSY GÁBOR: *A reformkor. Magyarország története*. Szerk. Gergely András, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- VÖLGYESI ORSOLYA: *Politikai-közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor elején. A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830–1832*. Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2002.
- VÖRÖS KÁROLY: *Az úrbéri és közigazdasági bizottság munkálatai. Magyarország története: tíz kötetben*. 5/1, Főszerk. Mérei Gyula, Szerk. Vörös Károly Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.